

Osmanlı Dönemi Bursa Polis Karakolları Ve Asayiş

Ottoman Period Bursa Police Stations and Public Order

Dr. İbrahim Yılmaz¹

Özet

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde Bursa şehir merkezinde bulunan polis karakolları, fiziki yapı, personel, silah-teçhizat, ulaşım/iletişim araçları gibi sahip oldukları imkânlar ile görev anlayışı ve asayiş sağlamaya yönelik çalışmaları açısından incelenmektedir. Genel olarak, XX. yüzyıl başlarını kapsayan çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ile ikinci el kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışma sonunda; polis teşkilatının Bursa'daki varlığının 1886 yılına kadar takip edilebildiği, başlangıçta serkomiserlik olan ünvanının 20 Ekim 1908 tarihinde müdüriyete yükseltildiği, 1912 itibarıyla sayıları 12'yi bulan karakolların birçok yetersizlikler içinde bulunmalarına rağmen şehrin asayişini tehdit eden risklerin tespiti ve bunların ortadan kaldırılması konusunda başarılı çalışmalar yaptıkları, ayrıca personeline yönelik olarak vatandaşın gelen şikayetler konusunda da oldukça titiz davranarak gereken hukuki süreçleri işlettikleri ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Bursa, polis, karakol, asayiş

Makale Türü: Derleme

Abstract

In this study, the police stations in Bursa during the Ottoman period are examined in terms of their facilities such as physical structure, personnel, weapons-equipment, means of transportation/communication, and their sense of mission and efforts for ensuring public order. In general, in this study covering the beginning of the 20th century, the documents of the Ottoman Archives of the Prime Ministry and second-hand sources were used. At the end of the study, it is stated that the presence of police in Bursa could be traced back until the year 1886 and that the title of a chief police officer which was originally Senior Sergeant was promoted to Chief Commissioner on October 20, 1908. It is also stated that the number of police stations was 12 as of 1912 and although they suffered from many deficiencies they were successful in determining the risks threatening the city's public order and removing them, and that they also acted strictly on complaints from the citizens towards their staff and operated the necessary legal processes.

Keywords: Ottoman, Bursa, police, police station, public order

Paper Type: Review

¹ Emniyet Genel Müdürlüğü, Polis Başmüfettişi, ibrahim.yilmaz70@hotmail.com, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-5332-1663>

Giriş

Devlet olmanın temel gereklerinden birisi vatandaşların güvenliklerini sağlayabilmektir. Bu durum insanlar için bir ihtiyaç olmakla beraber devletlin varlığını sürdürebilmesi için de elzemdir. Çünkü kamu düzeninin sağlanamadığı bir yerde devletin devamında da sıkıntılar yaşanacaktır. Osmanlı Devleti de bu noktadan hareketle kuruluşundan itibaren içeride asayişin sağlanmasına büyük önem vermiştir. Kökeni küçük bir beyliğe dayanan devletin başlangıçta yönetim tarzı da oldukça sadedir.

Bu dönemde asayiş hizmetleri temel olarak, kadı ve subaşı ünvanlı görevlilerce yerine getirilmektedir. Osman Bey Karahisar'ı fethettiğinde bu uygulamaya uygun olarak şehrin idaresi için oğlu Orhan Bey'i görevlendirirken asayiş işleri de subaşı ünvanlı komutan Gündüz Alp'e verilmiştir (Alyot, 2008: 29). Asayiş, şehirlerde bu şekilde sağlanırken kırsal alanlarda tımarlı sipahiler aracılığıyla yerine getirilmektedir (Karaman, 2006: 5).

İstanbul'un fethinden sonra taşrada asayişin sağlanması konusunda tımar sistemi olduğu gibi devam ettirilmekle birlikte başkent için düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre şehir beş büyük mıntıkaya ayrılarak her biri farklı bir askeri birliğin sorumluluğuna verilmiştir. Ayrıca mıntika sorumlusunun emrinde olmak üzere, personeli yeniçerilerden oluşan, zamanımızdaki karakolların görevini yapan kolluklar görevlendirilmiştir (Alyot, 2008: 44-46). Karada asayiş bu şekilde sağlayan idare Bostancıbaşı sorumluluğunda denizde de aynı uygulamayı hayata geçirmiştir. İnalçık'a göre karakol kelimesi işte buradan gelmiş ve karada kolluk hizmetini yerine getiren birim anlamında kullanılmıştır (İnalçık, 2013: 32).

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde Bursa merkezde yer alan polis karakolları, sahip oldukları imkânlar ve çalışmaları açısından incelenecektir. Karakollar, bina, silah, araç, gereç ve personel bakımından ne tür imkânlara sahiptiler? Asayiş sağlama adına ne tür çalışmalar yapmakta ve hangi sonuçları almaktaydılar? Görev anlayışları nasıldı? Gibi soruların cevapları ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. Osmanlı Devleti'nde Polis ve Karakol

1826'da Yeniçeri Teşkilatı'nın kaldırılması Osmanlı iç güvenlik sisteminde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönemde asayiş sağlama görevi yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu ve 1834'de kurulan Asakir-i Redif birliklerine verilmiştir. Fakat önceden olduğu gibi bu dönemde de iç güvenlik hizmetlerindeki çok başlılık devam etmiştir (Alyot, 2008: 44-46). Bu karmaşayı ortadan kaldırmak için - başka sebepler de olmakla birlikte- 1845 yılında bir adım atılarak ilk polis teşkilatı kuruldu. 30 Mart 1845 tarihinde yayınlanan müzekkerede başkentten Galata ve Beyoğlu bölgelerinde asayiş sağlama üzere polis adı altında bir teşkilat ve bu teşkilatı idare etmek üzere bir polis meclisi kurulduğu belirtildikten sonra 17 maddelik görevleri sıralanmaktadır (Alyot, 2008: 75, 78). Başkentte dar bir bölgede hayata geçirilebilen polis uygulaması, çok geçmeden hem beklenen olumlu sonuçların alınamaması hem de Tanzimat'ın merkezi yönetim prensibine uyum sağlama adına Zaptiye Müşiriyetine bağlanmış, böylece ilk polis denemesi çok kısa ömürlü olmuştur (Sönmez, 2005: 266, 267). Bu alandaki değişimler yüzyılın son çeyreğinde de devam ederek 1879'da Zaptiye Müşiriyeti nezarete dönüştürülmüş ve İstanbul'un asayişini sağlama görevi verilmiştir (Özbek, 2004: 74, 75). Aynı tezkereyle, Zaptiye Müşirliği yapısı içerisinde bulunan Asakir-i Zaptiye'nin buradan ayrılarak Seraskerliğe verilmesiyle Zaptiye Nezareti bir

nevi müstakil polis teşkilatı hüviyetini kazandı. Başkentte böylece kurulan polis teşkilatı taşrada da gelişmeye devam ederek 1894 yılına gelindiğinde 15 vilayetin asayişini üstlenmiş durumdadır (Alyot, 2008: 92, 93, 184).

Tongur, Hüdavendigâr Vilayetinde polis teşkilatının 1898/99 yılında kurulduğunu ifade etmesine rağmen (Tongur, 1946: 167) Hüdavendigâr Vilayeti salnameleri geriye doğru incelendiğinde, en erken Hicri 1307 (1889/1890) salnamesinde *Polis İdaresi* başlığı altında Bursa merkezdeki polis kuvveti hakkında bilgiler verilmektedir. Söz konusu salnamede serkomiser Süleyman Efendi'nin idaresinde toplam 14 personel bulunduğu kayda geçirildikten sonra bu personelin görevleriyle ilgili bazı ayrıntılara yer verilmektedir (1307 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, s.271, 272) Ayrıca Hüdavendigâr Valisinin 18 Mart 1907 tarihinde merkeze yazdığı ve vilayet polis teşkilatındaki personel yetersizliğinden bahsettiği yazıda, polis mevcudunun 21 sene önceki ihtiyaca göre belirlendiğini, yazı tarihi itibarıyla oldukça yetersiz kaldığını, artırılması gerektiğini ifade etmektedir (BOA.Y.MTV.296/13). Bu durumda Bursa'da polis teşkilatının varlığı 1886 yılına kadar gitmektedir 20 Ekim 1908 tarihine gelindiğinde ise Hüdavendigâr Vilayeti polis teşkilatının serkomiserlik olan unvanı müdüriyet olarak değiştirilmiş ve mevcut serkomiser Kamil Efendi müdür olarak tayin edilmiştir (BOA.DH.MKT.2640/65).

Karakol kelimesinin kökeniyle ilgili farklı görüşler bulunmakla birlikte ağırlıklı görüşe göre kelime "bakmak, gözetlemek" anlamındaki karamak fiiline meslek bildiren vul ekinin eklenmesiyle karavul olarak ortaya çıkmıştır. XIV. ve XV. yüzyıllarda yazılan eserlerde kelime gözcü, nöbetçi, bekçi ve keşif kolu anlamlarında kullanılmış, XVI. yüzyıl Osmanlı tarihçisi Hadidi ise bu kelimeyi öncü kuvvet, gece savaşı birlikler anlamında kullanmıştır. Kelime Osmanlı döneminde değişime uğrayarak önce karagol daha sonra ise karakol şeklini almış ve ani düşman saldırılarından korumak için ordunun etrafında görev alan birlikleri ifade etmiştir. Zamanla şehirlerde güvenliği sağlamak amacıyla görevlendirilen asker veya zaptiyelerin kullandıkları binalara önce karakolhane daha sonra ise karakol denmeye başlanmıştır (Özcan, 2001: 430).

1826 yılında yeniçeriliğin kaldırılmasından sonra İstanbul'un asayişi yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye birliklerine devredildi. Bu amaca yönelik olarak şehrin bazı yerlerine kolluk kuvvetleri yerleştirildi. Bu süreçte başkentten kalabalık semtlerinde ana kolluklar, daha sakin yerlerinde ise bunlara bağlı daha küçük kolluklar kurulmuştur. Karakolhane ismiyle ilk binalar ise 1831'den itibaren inşa edilmeye başlanmıştır. Karakol kelimesi günümüzde de polis karakolu, jandarma karakolu, zabıta karakolu, inzibat karakolu, nizamiye karakolu gibi farklı şekillerde kullanılmaktadır (Özcan, 2001: 431).

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılda başlayan Batılılaşma hareketlerinin mimariye de etkileri olmuştur. II. Mahmut döneminden itibaren inşa edilmeye başlanılan karakol binaları bu etkilerin takip edilebileceği yapılarndadır. XIX yüzyıla kadar asayişten sorumlu olan askeri birlikler kışlalarını bu alanda da kullanmaktaydılar. Zamanla şehrin en uç noktalarına kadar karakol binaları yapılmıştır. XIX. yüzyıl ortalarında 600.000 nüfusu barındıran İstanbul'da 1863 itibarıyla 232 adet karakol bulunmaktadır. Ayrıca bu karakollardan bazılarının süvari karakolu veya nokta karakol tarzında alt birimleri de bulunmaktadır (Çiftçi, 2001: 431, 432). Nokta karakolları günümüzde de son zamanlara kadar uygulaması görülen, insanların güvenlik kuvvetlerine daha rahat ulaşabilmesi adına

kalabalık bölgeler ile merkezi ya da stratejik önemi haiz yerlerde kurulan ve içerisinde genellikle bir personelin görevlendirildiği küçük kulübe tarzı yapılardır.

II.Mahmut döneminden itibaren inşa edilen karakol binaları bir ya da iki katlı, küçük ve ahşaptandır. Bazen de evlerin karakola dönüştürüldüğü olmuştur. İnşa edilecek karakolların yerleri belirlenirken ticaret merkezleri, resmi ve dini binalar, su yapıları gibi önemli yerlerin bulunduğu bölgelere öncelik verilmiş hatta karakolların bazıları çeşmeyle birlikte planlanmıştır (Çiftçi, 2001: 432). İstanbul'da inşa edilen karakollardan merkezi yerlerde olanlar daha özenli ve anıtsal bir tarza sahiptir. Bu binaların cephelerinin en önemli özelliği, yüksek girişli olmaları ve girişe iki taraflı merdivenlerle ulaşılmasıdır (Sevin, 2002: 399).

Polis teşkilatına geçilmeden önce zaptiye teşkilatı döneminde de karakollar Bursa'da görev başındadır. Bunlardan bazıları, -1873'te Çınarönü Mahallesi'ndeki örnekte olduğu gibi- kiralık binalarda hizmet vermekte (BOA.MKT.MHM.447/8), bazıları ise -1886'da Gümüşsuyu Mahallesinde olduğu gibi- maliyetin bir kısmı devlet bütçesinden bir kısmı vatandaşın yardım alınarak inşa edilen binalarda görev icra etmektedir (BOA.DH.MKT. 1362/103).

2. Bursa Polis Karakolları

2.1. Karakol Binalarının Fiziki Özellikleri

Günümüzde olduğu gibi Osmanlıda da polis teşkilatının tüzel kişiliğini polis müdüriyeti temsil etmektedir. Üzerinde tarih bulunmayan fakat içeriği dikkate alındığında 1910'lu yıllara ait olması gereken ve Hüdavendigâr Vilayeti polis teşkilatının sahip olduğu demirbaş eşyaları kayıt altına alan bir belgeden teşkilatın merkezdeki yapılanması hakkında bilgilere ulaşılabilmektedir. Buna göre, merkez yapılanması müdüriyet ve mahallelerdeki karakollardan oluşmaktadır. Müdüriyette ise polis meclisi, adli ve idari kısım komiserlikleri ile nöbet odaları bulunmaktadır (BOA.DH.EUM.LVZ.69/77).

Hicri 1324 (1906/1907) Hüdavendigâr Salnamesi'nde Bursa şehrinde 16 adet karakol bulunduğu ifade edilmektedir (s.280). Ayrıca Kadri de 1325 yılı (1907/1908) vergi işlemlerini gerçekleştiren memurlardan aldığını ifade ettiği bilgilere dayanarak aynı sayıyı tekrar etmektedir (Kadri, 2008: 22). Buna rağmen 17 Mart 1912 tarihli bir belgeye göre Bursa merkezde toplam 12 karakol bulunmaktadır (BOA.DH.EUM.VRK.9/28). Yukarıda zikredilen karakolların sahip oldukları demirbaş eşyaları gösteren belgede yine 12 karakol sayılmakta ve isimleri, Balıkpazarı, Hisar, Pınarbaşı, Kuruçeşme, Mecidiye, Setbaşı, Melaab(?), Maksem, Yıldırım, Tahal, Muradiye ve Çekirge karakolları olarak belirtilmektedir (BOA.DH.EUM.LVZ.69/77). Aradan geçen kısa dönemde dört karakol kapatılmamışsa, -bu sayılar verilirken polis karakolu yerine sadece karakol kelimesinin kullanıldığı da göz önüne alındığında- aradaki fark jandarma, inzibat, zabıta gibi karakolların da dahil edilmiş olmasından kaynaklanıyor olmalıdır.

1914 yılında karakolların krokileri çizilerek merkeze gönderilmiştir. Bazı kazalardaki karakollar da dâhil olmak üzere 15 karakolun basit krokisi bulunan belgelerin yıpranmasından dolayı çok net anlaşılmasa da karakolların fiziki yapılarıyla ilgili önemli bilgilere ulaşılmaktadır. Buna göre binaların, genel olarak tek katlı, 2 veya 3 odalı, nezarethane, wc, odunluk gibi bölümleri bulunan küçük yapılar olduğu görülmektedir (Ek 1).

Binalar yetersiz olduğundan sadece ikisinde karakol amiri için ayrı bir oda ayrılabilmiştir (BOA.DH.EUM. LVZ. 69/44). 1907 nizamnamesine göre polisler haftada 24 saati geçmemek üzere izinli olarak evlerine gidebiliyorlar, bunun dışındaki tüm zamanlarını görevli buldukları dairelerde geçirmek durumunda kalıyorlardı (Çebitürk, 2009: 206). Buna rağmen karakolların sadece üçünde yatakhane bulunduğu görülmektedir. Ayrıca II. Mahmut'tan itibaren karakollar ile çeşme ve diğer su yapıları arasında yakın bağ kurulması, hatta inşa süreçlerinde karakolların çeşmeyle birlikte planlanması usulü bu dönemde de devam etmekte olup, 5 karakolun cümle giriş kapısının hemen yanında çeşme, birisinin ise bahçesinde su kuyusu bulunmaktadır (BOA.DH.EUM.LVZ.69/44). Çeşmelerin dışarıda planlanmasıyla karakolun su ihtiyacının karşılanması yanı sıra roman, hikaye ve filmlere de konu olan çeşme başlarının asayişini sağlamak da amaçlanmış olmalıdır. Böylece mahalle sakinleri günün her saatinde güven içinde suya ulaşabilecektir. Bu hizmet, eve su temininin genellikle kadınlara düştüğü de düşünüldüğünde daha da önemli hale gelmektedir.

Suların şehre ulaştırılması amacıyla yapılan ana dağıtım merkezlerine taksim veya maksem denmektedir (Sağır, 2016: 458). Karakollardan birinin isminin de Maksem Karakolu olduğu göz önüne alındığında bu karakolun ismini böyle bir yapıya olan yakınlığından alabileceği gibi dönemin Bursa'sında aynı isimle bulunan (Çiftçi, 2002:65) ve büyük ihtimalle aynı yapıdan ismini alan mahalleden de almış olabileceği sonucuna varılmaktadır.

Hüdavendigar Valisinin 17 Mart 1912 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine yazdığı bir yazıya göre Bursa şehrinde bulunan 12 karakol binasından 3'ü kiralık, diğerlerinden bir kısmı belediyeye bir kısmı ise hazineye aittir. Fakat bunlardan hiç birisi karakol olarak kullanılmaya müsait olmadığı gibi valinin ifadesiyle bir bakkal dükkânı dahi yapılmaya uygun değildir. Sayı olarak da yeterli olmadıklarından mevcuda en az 6 adet daha karakol ilave edilmesi, ayrıca şehrin giriş-çıkışlarına nöbetçi kulübesi tarzında 8 adet sabit nokta yapılması gerekmektedir. Yazıda ayrıca şehrin Setbaşı, Altıparmak ve merkez olmak üzere 3 ana bölgeye ayrılması, merkezin eskiden olduğu gibi doğrudan doğruya müdüriyete, diğer iki bölgenin ise yeni atanacak merkez memurlarına bağlanması ve bu iki merkez memurunun ikameti için 2 adet bina yapılması teklif edilmektedir. Vali, yazının devamında karakol inşaat ve tamirâtı için 4.520.000 kuruş gerekeceğini belirttikten sonra karakol inşasının zaman alacağından öncelikle kiralama yoluna gidilmesinin uygun olacağını, kira bedeli olarak tahmini her birine aylık 150 kuruş gerekeceğini, bu bedelin gelecek sene başından itibaren bütçeye konulması gerektiğini ifade etmektedir (BOA.DH.EUM.VRK.9/28).

Hüdavendigar valisi 1912 yılında Bursa merkezdeki karakolların oldukça harap bir şekilde olduğunu ifade ederken H.1324 (1906/1907) Hüdavendigar Salnamesinde fotoğrafları da verilen 4 adet karakolun (Ek 2,3,4,5) yeni inşa olunduğu ifade edilmektedir. Aradan geçen 6 yılda en azından bu 4 karakolun bir miktar yıpranma ihtimalleri olsa da valinin yazısında belirttiği kadar kötü durumda olmayacakları açıkça görülmektedir. Dönemin karakollarını sanat tarihi açısından inceleyen Yavaş, yeni inşa edilen karakolların zamanın resmi dairelerinin mimari tarzlarını taşıdığını belirttikten sonra bazı karakol binaları hakkında bilgiler vermektedir. Buna göre; Mecidiye Karakolu Ulu Cami'ye yakın bir bölgede bulunmaktadır. Bina küçük planlandığından çeşme konulmamıştır. Mazgallı tepeliğin alınışında karakolun ismi yazılmış olup yazının altındaki ajur frizi bütün çatı altını dolaşmaktadır. Çekirge Karakolu ise arazinin eğiminden dolayı bir tarafı yükseltilmiş, üst

katı okul olarak kullanılan bir binanın alt katındadır. Kiremit kaplı çatısı ve sekiz basamakla çıkılan verandası ile mütevazı bir yapıdır (Yavaş, 2003: 73-78).

Kayıtların tetkikinden karakolların zaman zaman tamirattan geçirildiği anlaşılmaktadır. Bunun için öncelikle keşif yapılmakta ve yapılması gereken işler, ihtiyaç duyulan malzeme miktarı, işçilik gideri net olarak ortaya konmaktadır. Mart 1909'da Maksem Karakolu'nun tamirati için yapılan keşif cetveline göre; kiremitlerin aktarılması, iç ve dış cephelerdeki sıvaların indirilerek yeniden yapılması, yağmur oluklarının tamir edilmesi gerekmekte olup tüm bu işler için gereken malzeme ve işçilik gideri toplam 2.730 kuruş tutmaktadır (BOA.DH.EUM.MH.218/79).

2.2. Karakol Binalarında Bulunan Araç ve Gereçler

Demirbaş eşyalar karakolların görevlerini layıkıyla yapabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Üzerinde tarih olmayan fakat Bursa'da 1909 yılında polis teşkilatında telefon olmadığı (BOA.DH.MKT.2841/66) göz önüne alındığında bu tarihten sonraki bir döneme ait olması gereken bir belge Hüdavendigar vilayeti polis teşkilatı merkez ve taşra birimlerinin sahip oldukları demirbaşları kayda geçirmektedir. Aşağıdaki tabloda merkezde bulunan karakollardan bazılarının sahip oldukları demirbaşlar gösterilmektedir.

Tablo1: Karakolların demirbaş eşya listesi (1910'lu yıllar)

Balıkpazarı Karakolu	Mecidiye Karakolu	Kuruçeşme Karakolu
Okunamadı	Yazı masası	Okunamadı
Telefon	Telefon	Masa
Sandalye	Yazı takımı	Telefon
Lamba	Sandalye	Sandalye
Yazı takımı	Muşamba Perde	Yazı takımı
Soba ve boru	Lamba	Lamba
Mangal	Bardak, sürahi	Muşamba ve adi perde
Muşamba ve adi perde	Soba ve borusu	Sürahi, bardak
Sürahi, bardak	Mangal	Soba ve borusu
Sedye	Paspas	Mangal
Levha	Levha	Levha
		Paspas
		Mühür ve ıstampa

(BOA.DH.EUM.LVZ.69/77).

Tablo1'de görüleceği üzere karakollar demirbaş eşya açısından oldukça sade ve birbirinin hemen hemen aynısı imkânlarla sahiptir. Yukarıdaki ve belgede geçen diğer örnekler incelendiğinde demirbaş kayıtlı uzun namlulu silah bulunmadığı görülmektedir. Bu kayıtlardan dönemin karakollarında personelin beylik tabancalarından başka silah kullanılmadığı sonucuna varılmaktadır. Personelin haftada bir gün izinli olarak evlerine gidebildikleri, diğer vakitlerini istirahatli dahi olsa karakollarda geçirmek zorunda olduklarından yukarıda bahsedilmiştir. Buna rağmen demirbaş listelerinde yatak gözükmemektedir (BOA.DH.EUM.LVZ.69/77). Anlaşıyor ki yataklar karakolun demirbaş değil personelin kendi malıdır. Bu uygulamanın Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde devam ettiği teftiş arşivlerinden takip edilebilmektedir. 1937'de Edremit Kazası karakolunun teftişinde yatak miktarının personel sayısından bir eksik olduğu görülmüş, konu

araştırıldığında 38 yaka numaralı polis memuru Ali'nin yatak getirmediği anlaşılmış, bu durumun ilgili memurun karakolda yatmadığına delalet ettiği teftiş raporunda kayda geçirilmiştir (1937 Senesi Polis Teftişleri, 17).

Demirbaş eşya listesinin en dikkat çekici tarafı karakollarda telefon bulunmasıdır. Bursa'da karakollara telefon bağlama çalışmaları 1909 yılında başlamıştır. Bu yılda şehirde bulunan tüccar ve iş adamları iş yerlerine telefon bağlatmaya başlamış, bu meyanda karakollara da birer hat verebileceklerini idareye bildirmişlerdir. Valilik bunun uygun olup olmayacağını Dahiliye Nezareti'nden sormuş fakat nezaret, karakollara telefon bağlanmasının hükümetin gündeminde olduğu, konunun tetkik edildiği, sonucun beklenilmesi gerektiği şeklinde cevap vermiştir (BOA.DH.MKT.2841/66). Araştırmalar sonucunda telefon tesisi hükümetçe uygun görülmüş olacak ki Hüdavendigâr Valiliği vilayet genelinde polis karakollarına telefon bağlamak için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Fakat iş adamlarının teklifi yerine devlet imkanlarıyla yapılması yolu seçilerek 22.000 kuruş civarında olacağı anlaşılan maliyetin karşılanabilmesi için 3 Şubat 1910 tarihinde Maliye Nezaretinden ödenek talep edilmiştir (BOA.DH.MUİ.135/10). Mart 1912'ye gelindiğinde karakollar artık telefonla tanışmış durumdadır. Fakat teknik alt yapı gerektiği şekilde kurulmadığı için telefonlar zaman zaman arıza vermekte ve tamirat için yine ödenek ihtiyacı doğmaktadır (BOA.DH.EUM.VRK.9/28).

Tablo1 ve belgedeki diğer örnekler incelendiğinde 12 karakolun 3'ünde ısınma için soba, diğerlerinde sobayla birlikte mangal bulunduğu görülmektedir. Fakat zaman zaman yakacak bulunamıyor olsa gerek ki personel soğukta görev yapmak zorunda kalmaktadır (BOA.DH.EUM.VRK.9/28). 1919 itibariyle karakollar gaz lambalarıyla aydınlatılmasına rağmen gazyağı bulmaktaki zorluklar sebebiyle sıkıntılar yaşanmaktadır. Hatta bu durum sadece karakollar için değil vilayet genelinde geceleri görev yapan diğer devlet daireleri için de geçerlidir (BOA.DH.MB.HPS.164/2).

3. Bursa'da Asayiş Ve Karakollar

Karakolların icraatlarına geçmeden önce dönemin Bursa şehrinin asayişini tehdit eden risklerin ortaya konması gerekmektedir. 1906/1907 yılında Bursa, Hüdavendigâr Vilayetinin merkezi durumundadır ve 175 mahallede yaşayan 66.151 nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Bu nüfusun 51.300'ü Müslim, 5.039'u Rum, 5.700'ü Ermeni, 3.404'ü Yahudi, 502'si Katolik, 206'sı ise Protestandır. Ayrıca bu sayıların dışında olmak üzere bir hayli yabancı da bulunmaktadır (1324 Hüdavendigâr Salnamesi: 280).

Hüdavendigâr Valisinin 17 Mart 1912 tarihinde Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine yazdığı yazıda, tarihi öneme sahip ve Osmanlının kadim başkenti olan şehrin etrafının yoğun şekilde bağ, bahçe ve meralarla kaplı olduğu, doğal güzellikleriyle birçok yerli ve yabancı ziyaretçiyi, kaplıcalarıyla da pek çok hastayı kendisine çektiği belirtilmektedir. Vali, Bursa'nın bu yönleriyle özellikle ilkbahar, yaz ve sonbahar mevsimlerinde Fransa'nın Cote D'azur bölgesine muadil bir hale büründüğünü ifade etmektedir. Ayrıca mürur tezkeresi uygulamasının kaldırılarak seyahatin daha rahat yapılabilmeyle başlanmasından bu yana İstanbul'a olan yakınlığı münasebetiyle vapur ve trenler pek çok ziyaretçi ve seyyahı Bursa'ya taşımakta ve bunlar arasında durumu meçhul olanlar ile şüpheli ve sabıkalıları da bulunmaktadır. Bu tabloya göre şehrin kuvvetli bir polis teşkilatına sahip olması gerektiği açıktır. Fakat mevcut polis kuvveti, önem itibariyle buradan çok aşağıda olan vilayet

merkezlerine nispetle dahi oldukça düşük seviyededir. Bu önemli şehrin bütün asayiş hizmetleri 1 polis müdürü, 2 ikinci, 7 üçüncü komiser, 8 komiser muavini ile 77 polis memurundan oluşan toplam 95 kişilik bir kadro tarafından sağlanmaya çalışılmaktadır. Şehirde asayişin tam olarak sağlanabilmesi için mevcut personele 26 rütbelinin, 92 de polis memurunun ilavesi gerekmektedir (BOA.DH.EUM.VRK. 9/28). 1913 Nizamnamesine göre karakollar 7 polis memuru ve bir amirden oluşmalıdır (Çebitürk, 2009:94). Bu kurala göre hesaplanırsa sadece karakollar için 96 personel gerekirken, tüm şehirde 95 personel bulunmakta, müdüriyet birimleri de düşünüldüğünde karakolların personel yetersizliği içerisinde oldukları açıkça görülmektedir.

1912 itibariyle şehrin bir uçtan bir uca genişliği 14 km olup etrafının bağ ve bahçelerle kaplı olması asayiş bakımından hakimiyet sağlamayı güçleştirmektedir. Önleyici polislik alanında daha etkin hizmet üretebilmek ve olaylara kısa sürede müdahale edebilmek için süvari ve bisikletli polise ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için 10 süvari polis ile 6 bisikletin yeterli olacağı sonucuna varılmış ve gerekli ödenek için yazışmalar yapılmıştır (BOA.DH.EUM.VRK. 9/28). Oldukça geniş bir alana yayılmış olan şehir, asayişin sağlanması ve meydana gelen suçların takibi açısından -günümüzde de olduğu gibi- karakollar arasında taksim edilmiştir. Örneğin; Mecidiye Karakolu, hükümet konağı ve pazar yerinden itibaren şehrin kuzey, kuzey doğu ve kuzey batı taraflarındaki 11 mahalleden sorumlu olup, bölgesindeki önemli yerler arasında Karahisar-İzmir tren istasyonu, iki askeri bina, bir hastane ve bunların etrafında birkaç mesire alanı bulunmaktadır. Yukarı Pazar Karakolu ise şehrin Ark Altı denilen güney taraflarının büyük kısmı ile çarşı bitimindeki meyhaneler bölgesi ve 13 Hıristiyan, 11 Müslüman mahallesi olmak üzere 24 mahalle ve çevrede bulunan birkaç mesire alanından sorumludur (BOA.DH.EUM.LVZ.69/44).

Dönemin polis teşkilatında asayişten sorumlu temel birimler olan karakolların performansını ortaya koymak için suç istatistiklerini incelemek gerekmektedir. Bursa şehrinin 1909/1910 ve 1910/11 yıllarına ait suç durumu aşağıdaki gibidir.

Tablo 2: Bursa şehri suç sayıları (1325/1326)

Suç	Yıl	
	1325 (1909/1910)	1326 (1910/11)
Devletin emniyet-i dahiliyesini ihlal	13	0
Yol kesme	4	4
Devlet malını çalma	0	4
Öldürme	10	8
Kalpazanlık	0	4
Sahtekârlık	3	6
Kundakçılık	1	0
Barut kaçakçılığı	2	0
Çocuk düşürme	2	4
Tecavüz	16	0
Tecavüze teşebbüs	19	18
Hırsızlık	320	224
Mahpus kaçırma	0	1
Ruhsatsız olarak resmi işleri yapmak	0	1
Ruhsatsız olarak doktorluk yapmak	0	1
Ruhsatsız olarak eczacılık yapmak	4	0
Yanlış tedavi sebebiyle vefata sebebiyet	0	3

Dolandırıcılık	9	16
İçicilik ve gaspçılık	68	51
Zina	0	18
Kızlık bozma	0	3
Kız kaçırmak	0	3
Evli kadın kaçırmak	1	1
Kolluk güçlerine hakaret	40	33
	Yıl	
Suç	1325 (1909/1910)	1326 (1910/11)
Silah teşhiri	113	99
Kasıt olmaksızın ölüme sebebiyet	0	5
Kasıt olmaksızın yaralanmaya sebebiyet	19	44
Darp ve yaralama	572	642
Emniyeti kötüye kullanma	8	7
Kumar ve piyango satmak	17	32
İnsanların malını telef	8	37
Nizamat-ı zaptiye ve belediyeye muhalefet	47	85
Gürültü, şamata, nara atmak	184	67
Kazaen yangına sebebiyet	21	15
Kazaen ölüm	2	5
Kazaen yaralama	17	12
İntihar	2	0
İntihara teşebbüs	0	5
Vesikasız veya yasak silah taşımak	100	571
Serserilik	47	43
Toplam	1674	2097

(BOA.DH.MUI.143/11).

Tablo2 incelendiğinde suçların 1910/11 yılında önceki yıla göre %25 civarında arttığı tespit edilmektedir. Fakat suçlar toplamda 423 adet artarken, sadece vesikasız veya yasak silah taşımak suçunun 471 adet arttığı görülmektedir. Bu durumda vesikasız veya yasak silah taşımak suçu hariç tutulduğunda suçlarda az da olsa düşüş meydana gelmiş olacaktır. Bunun dışında darp ve yaralama suçunda da %12 civarında bir artış söz konusudur. Buna karşılık hırsızlık suçunda %30, gürültü, şamata, nara atmak suçunda ise %64 gibi önemli oranlarda düşüşler meydana gelmiştir (BOA.DH.MUI.143/11).

İstatistikler incelenerek teşkilatın çalışmaları hakkında bazı genel sonuçlara ulaşılabilsen bile günlük işleyiş, görev anlayışı vb. konuların anlaşılabilmesi için tekil olayların incelenmesi faydalı olacaktır. Bu meyanda Mecidiye Caddesinde, karakol yanında kahvecilik yapan Tanaş isimli kişinin 3 Haziran 1910 tarihli dilekçesi önemli bir örnektir. Tanaş, söz konusu tarihte Saday-i Millet Gazetesi'ne yazdığı mektupta; gazetenin takip ettiği yayın politikası dolayısıyla teşekkür ettikten sonra, 22 Mayıs 1910 günü gayr-i müslim ahaliden olup Demirkapı Mahallesinde ikamet eden ve birkaç gün sonra askere gidecek olan beş-altı arkadaşıyla Mecidiye Caddesi bitimindeki Kapıdili isimli mesire alanında biraz gezinti yaptıktan sonra gece saat yarımında dönerlerken Mecidiye Karakolunda görevli polis memuru İsmail Efendi ile Jandarma onbaşısının ansızın yollarını keserek kendilerine hakaret ettiklerini, ertesi gün, cezalandırılmaları talebiyle vilayete şikayet dilekçesi verdiğini ifade

etmiştir. Tanaş, mektubunda polisin yollarını kestiğinde kendilerinin hürriyet ve vatan şarkıları söylemekte olduklarını, memurların fiillerinin istibdat dönemi hareketlerini andırdığını, adalet ve eşitlik prensiplerine tamamen aykırı olduğunu da belirtmektedir (BOA.DH.MUI. 101/33).

Valiliğe yapılan şikâyet üzerine Kuruçeşme Karakolu komiseri Hüsnü Efendi olayın soruşturulması için görevlendirilmiştir. Tanaş, soruşturma açıldığını haber alan İsmail Efendinin son derece sinirlendiğini ifade ederek olayın devamını şu şekilde anlatmaktadır “İsmail Efendi...ayın 19. çarşamba gecesi güç hal ile idare ittiğim kahvehaneme refakatinde bulunan polis ve müsellaah bir jandarma ile ansızın hücum ve içeriye girerek Hristiyan olduğumuzdan mıdır nedir? jandarma hamil bulunduğu martinisini dükkanımızda bulunan Hristiyan müşterilerime tevcih-i istikamet ile siz burada iş ve işret idiyormuşsunuz diye derdest iderek karakola götürmeleri ve dükkanımın içerisini dahi taharri itmeleri kanunun haricinde olduğu gibi bundan başka da karakolda jandarmalar tarafından Hristiyanların yalın kasatura darp ve cerh idilmelerini mektubumu okuyan bilumum Osmanlılar görürler de Bursa'daki Meşrutiyet idare memurlarının adalet ve müsavat perverliklerini öğrenirler” (BOA.DH.MUI. 101/33).

Konu Dâhiliye Nezareti'ne kadar ulaşmış ve Nezaret konunun incelenmesini valilikten istemiştir. Hüdavendigâr Valiliği 30 Temmuz 1910 tarihinde, Tanaş'ın dilekçesinde belirttiği hakaret fiili hakkında gerekli tahkikatın yapıldığı, bu suçun oluştuğuyla ilgili bir sonuca ulaşılamasa da tahkikat evraklarının 5 Haziran 1910 tarihinde adliyeye tevdi edildiği şeklinde cevap vermiştir. Valilik yazının devamında kahvehanede arama yapılmasıyla ilgili olarak da; şikâyetçinin işlettiği kahvehanede ruhsatsız olarak alkollü içki sattığının haber alınması üzerine kahvehaneye gidildiğini, yapılan araştırmada gazoz şişelerine koyduğu rakıyı müşterilere sattığının ortaya çıktığını, bu konuda gerekli işlemlerin yapıldığını, Tanaş'ın darp edildiği iddiasının tamamen asılsız olduğunu, sarhoş olarak karakol önünde bağırıp çağırmasını engellemeye çalışan memurlara hakaret isnadında bulunmasıyla ilgili olarak yapılan soruşturmada ise men-i muhakeme (yargılamaya gerek olmadığı) kararı verildiğini belirtmektedir (BOA.DH.MUI. 101/33).

Bu soruşturma dosyasını birkaç açıdan değerlendirmek mümkündür. Öncelikle şikâyetçinin dilekçesinde kullandığı üslup dikkat çekicidir. Olay tarihinin II. Meşrutiyet sonrası olması üslubu belirleyen temel faktör olmaktadır. Polisin kendilerini durdurduğunda (şikâyetçinin ifadesiyle ansızın yollarını kestiğinde) hürriyet ve vatan şarkıları söylemekte oldukları, memurların fiillerinin istibdat dönemi hareketlerini andırdığı, adalet ve eşitlik prensiplerine tamamen aykırı olduğu gibi ifadeler şikâyetçinin dönemin politik ortamından da faydalanmaya çalıştığını göstermektedir. Ayrıca yaşananların kendilerinin Hristiyan olmalarından kaynaklanma ihtimalinden de bahsederek bir mağduriyet oluşturma çabası müşahede edilmektedir.

Dosyadan çıkarılan ikinci sonuç; vatandaşın dilekçesine istinaden hemen bir soruşturma açılmış ve gerekli işlemlere başlanılmış olmasıdır. Hakaret iddiası gibi çok da önemli bir sonuç doğurmayacak olan bir hususta polis teşkilatının hemen harekete geçip farklı bir karakol komiserini görevlendirerek soruşturma başlatması, konuya adli makamlar, Valilik ve Dâhiliye Nezareti'nin müdahil olması sistemin ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir.

Çıkarılacak olan son sonuç ise; Kahveci Tanaş şikâyet dilekçesinde kendisini Mecidiye Caddesinde, karakolhane *ittisalinde* kahveci olarak tanıtmaktadır. İttisal kelimesi sözlükte “*bitişme, kavuşma, ulaşma, birbirine dokunma, yakınlık*” anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 1986:565). Bu durumda söz konusu kahvehane karakola bitişik vaziyette olabileceği gibi, eğer böyle değilse çok yakınında olmalıdır. Buradaki ruhsatsız içki satışına -

çok zayıf bir ihtimal olarak olay tarihinde başlamamışsa- hakaret iddiası üzerine kahveci tarafından valiliğe yapılan şikâyetten sonra müdahale edilmesi polis açısından sorgulanması gereken bir konudur. Karakola bu kadar yakın bir yerdeki bir suçtan haberdar olmamak ya da daha kötüsü haberdarken müdahale etmemek görevi ihmal ya da görevi kötüye kullanma suçlarını akla getirmektedir.

Sonuç

XX. yüzyıl başlarında Bursa şehri, Hüdavendigâr Vilayeti'nin merkezi olarak tarihi mekânları, ulaşım imkânları, doğal güzellikleri ve kaplıcalarıyla bir cazibe merkezidir. Doğal olarak, şehre gelen insanlar arasında şüpheli ve sabıkalılar da bulunmaktadır. Bu tabloya şehrin demografik yapısındaki heterojen yapı da eklendiğinde güçlü bir polis teşkilatına olan ihtiyaç kendini göstermektedir.

Bu dönemde Bursa'da bulunan karakollar fiziki imkânlar, personel, silah, araç-gereç, ısıtma, aydınlatma gibi birçok alanda önemli yetersizlikler içerisinde bulunmakta ise de idare, merkezle iletişim halinde bu sorunlara çözüm arayışı içerisindeydi. 1910'lu yılların hemen başında karakolların telefonla tanışmış olması, polisiye hizmetlerde çok önemli olan haberleşmeye verilen önemi göstermektedir. Temel sorunlardan olan karakol binası temini için yeni inşa, kiralama, belediye veya hazineye ait binaların karakol binası olarak tahsisi gibi her türlü yöntemden faydalanılmaktadır. Karakol binalarında dikkat çekici husus, II. Mahmut'tan beri kullanılmakta olan karakol binalarını çeşme, maksem gibi su yapılarıyla ilişkilendirme usulünün tarihi mirasa uygun olarak devam ettirilmesi olmaktadır.

Birçok yetersizliklere rağmen karakollar asayişin temini bakımından başarılı sonuçlar almaktadır. 1909/1910 yılında 100 adet vesikasız veya yasak silah yakalanırken (muhtemelen bunların çok büyük kısmı da olaya karıştıktan sonra) 1910/11 yılında bu sayının 571'e çıkması polis teşkilatının şehirde devam eden ruhsatsız silah taşıma alışkanlığına müdahale ederek arama, tarama ve kontrolleri arttırmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Yine aynı yıl hırsızlık, gürültü, şamata ve nara atmak gibi suçlarda da önemli düşüşler olması, polisin vatandaşın günlük hayatını doğrudan etkileyen ve genellikle de vatandaşlar arasında şikâyet konusu olan suçları önlemeye gereken önemi vererek asayişin sağlamaya çalıştığının göstergesidir. Anlaşıyor ki dönemin Bursa polis teşkilatı önleyici polisliğin önemini kavrayarak şehrin asayişini tehdit eden unsurları doğru tespit edip karakollar aracılığıyla çözümler üretebilmektedir.

Mecidiye Karakolu'nda görevli polis memuru İsmail Efendi hakkında yapılan şikâyet üzerine, farklı bir karakol komiserinin görevlendirilerek hemen bir soruşturma açılması ve adli, idari ilgili tüm üst makamların konuya müdahil olması, idarenin vatandaşla ilişkiler konusunda da oldukça duyarlı olduğunun göstergesidir. Tüm bunlara rağmen Mecidiye Karakolu'nun hemen yakınındaki bir suça böyle bir şikâyetten sonra müdahale edilebilmesi bazı suiistimallerin de olabileceğini göstermektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

BOA. (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri), Y.MTV. (Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı) 296/13.

DH. (Dahiliye Nezareti) MKT. (Mektubi Kalemi Evrakı) 2640/65.

DH. MB.HPS. (Mebani-i Emiriye ve Hapishaneler Müdüriyeti Belgeleri)164/2.

DH.EUM. (Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti) VRK. (Evrak Odası Kalemi Evrakı) 9/28.

DH.EUM.LVZ. (Levazım Kalemi) 69/77, 69/44.

DH.EUM.VRK. (Evrak Odası Belgeleri)9/28.

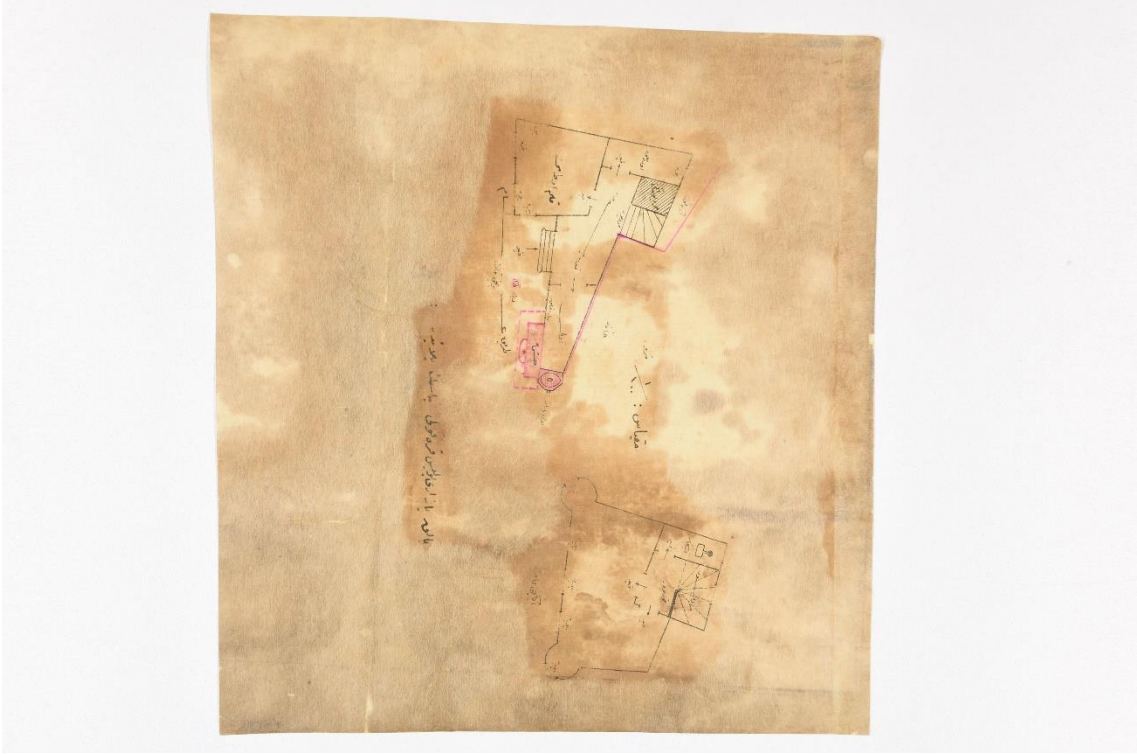
DH.EUM.MH. (Muhasebe Kalemi Evrakı) 218/79.DH.MKT. (Mektubi Kalemi) 1362/103, 2841/66, 2640/65.
DH.MUI. (Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evr)135/10, 143/11, 101/33.
MKT.MHM. (Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Belgeleri) 447/8.

Kitap ve Makaleler

- 1307 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, 18. Def'a, Hüdavendigar Vilayeti Matbaası.
1324 Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi, 34. Def'a, Hüdavendigar Vilayeti Matbaası.
1937 Senesi Polis Teftişleri, Emniyet Umum Müdürlüğü neşriyatı, Ankara Başvekâlet Matbaası, 1938
- Alyot, H. (2008). *Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*. (II. Baskı), Ankara: Kozan Ofset.
- Çebitürk, H. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyete Polis Mevzuatı*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Çiftci, A. (2001), Karakol Binaları, *İslam Ansiklopedisi*, cilt, 24
- Çiftci, C. (2002). Osmanlı Dönemi Bursa Su Yolları Bakımı ve Onarımında Vakıfların Rolü, *U.Ü.Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 3, s. 57-74
- Devellioğlu, F. (1986). *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.
- İnalçık, H. (2013). *TARİHTE TÜRK POLİS TEŞKİLATI SEMPOZYUMU*, (ED. MUAMMER GÜL, MUSTafa KANDEMİR), Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Kadri, A. (2008). *Bursa Tarihi Kılavuzu*, (Hazırlayanlar: Mehmet Fatih Birgül, Levent Ali Çanaklı). Bursa, Bursa İl Özel İdaresi.
- Karaman, Ö. (2006). Demokratik Ülkelerde Polis ve Jandarma Temel Eğitimi: Türkiye Örneği. *Polis Bilimleri Dergisi*, cilt: 8, sayı: 2, s. 1-18
- Özbek, N. (2004). Osmanlı İmparatorluğu'nda, İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909. *Türklük Araştırmaları Dergisi*, sayı: 16. s..59-95
- Özcan, A. (2001), Karakol, *İslam Ansiklopedisi*, cilt, 24.
- Sağır, Y. (2016). Osmanlı Su Vakıfları, *Tarihin Peşinde*, sayı: 15.s. 445-473
- Sevin, N.A. (2002). XIX Yüzyıl Osmanlı Başkentinde Polis Teşkilatı ve Karakol Binaları, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 15. s. 644-655
- Sönmez, A. (2005). Polis Meclisinin Kuruluşu Ve Kaldırılışı. *A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt:24, sayı:37, s. 259-275
- Tongur, H. (1946). *Türkiye'de Genel Kolluk, Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*. Ankara: Kanaat Basımevi.
- Yavaş, D. (2003). Bursa'da Osmanlı Dönemi Karakolhaneleri. *U.Ü.Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı: 5, s.71-79

Ekler

Ek 1: Balıkpazarı Karakolu krokisi (1914).

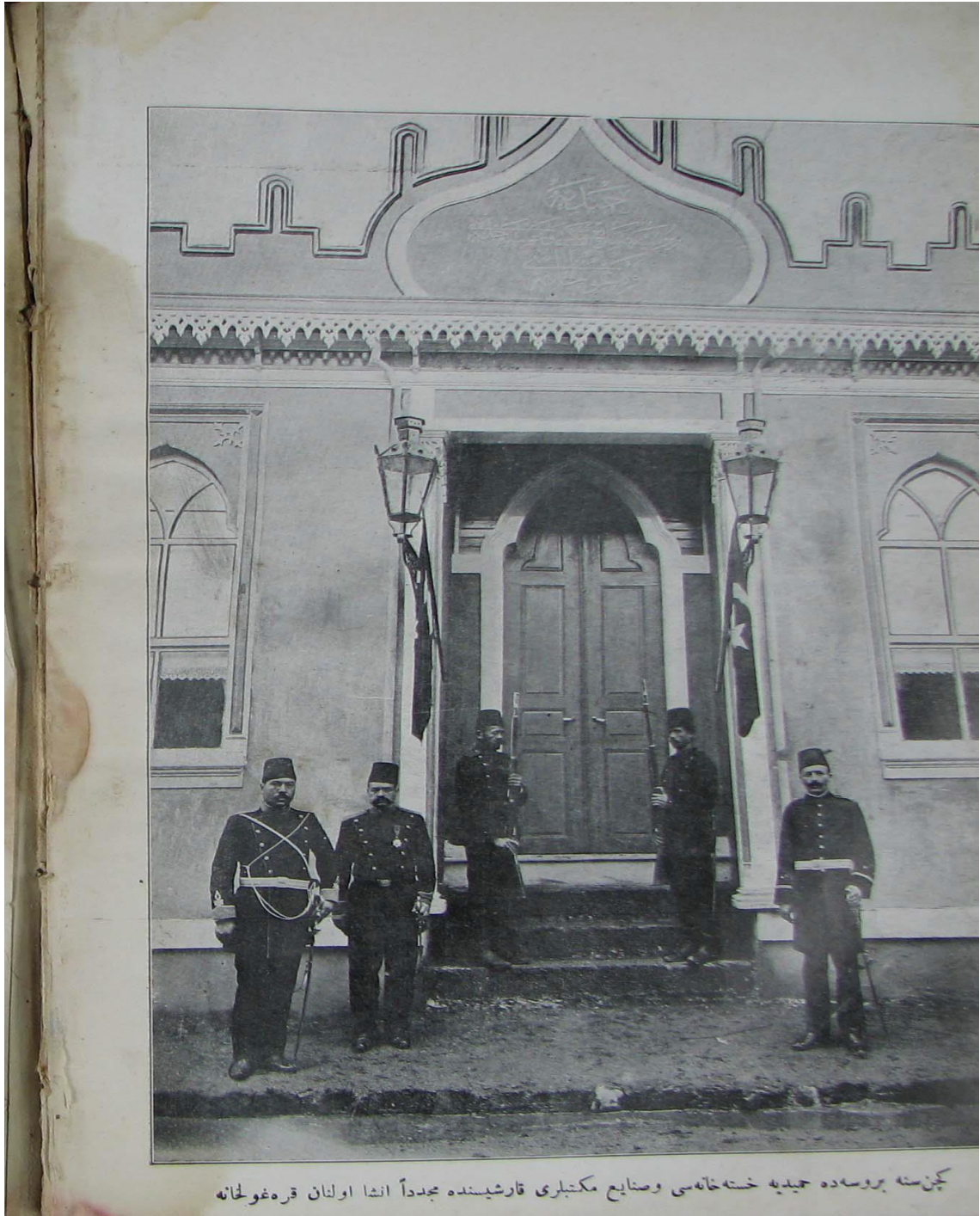
(BOA.DH.EUM.LVZ.69/44).

Ek 2: Mecidiye Karakolu (1906/1907).

(1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, s.273)

Ek 3: Hamidiye Hastanesi ve sanayi okulları karşısında yeniden inşa olunan karakol (1905/1906).

(1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, s.280)

Ek 4 : Çekirge'de yeni inşa olunan ilkokul ile karakol (1905/1906)

(1324 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi, s.280)

Ek 5: Hamidiye Caddesi Batı Karakolu (1906/1907).

(Yavaş, 2003:75).